ABDULRAZAK GURNAH • **Cennet**

Paradise
© 1994 Abdulrazak Gurnah
Bu kitabın yayın hakları Rogers, Coleridge and White Ltd. aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 3232 • Dünya Edebiyatı 300
ISBN-13: 978-975-05-34096_
© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2022, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYAN Necdet Dümelli
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Emmanuel Ekong Ekefrey, "Ekpe ino Ebot Mi"
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Yağmur Yıldırımay Bayrakçı

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ABDULRAZAK GURNAH

Cennet

Paradise

ÇEVİRİ VE ÖNSÖZ
Müge Günay

iletişim

ABDULRAZAK GURNAH 1948'de Doğu Afrika kıyısındaki Zanzibar'da doğdu. Anadili, Afrika'da seksen milyon kişinin konuştuğu Svahili'dir. İlköğrenimini İngiliz okullarında tamamladı, çocukluğunda gittiği Kuran kursunda Arapça öğrendi. Gençliğinde Zanzibar Ayaklanması'na (1964) ve sonrasında kurulan sosyalist rejimin çalkantılı yıllarına tanıklık etti. 1968'de İngiltere'ye gitti. Yükseköğrenimini Kent Üniversitesi'nde tamamladı. Doktora tezinde (1982) kolonyal söylemin Doğu Afrika, Karayip ve Hindistan edebiyatındaki izdüşümlerini analiz etti. İhtisasını postkolonyal edebiyat alanında yaptı. Halihazırda Kent Üniversitesi'nde emeritus profesör olarak İngiliz edebiyatı ve postkolonyal edebiyat dersleri veriyor. İlk romanı *Memory of Departure*'da (Ayrılışın Hatırası, 1987) Afrika'da geçen gençlik yıllarının ardından ülkeyi terk eden Hassan karakterinin hafızasında yer etmiş Afrika imgesini postkolonyal dönemin kimlik sorunları ışığında inceledi. İkinci romanı *Pilgrim's Way* (*Hacılar Yolu*, 1988) ismini Winchester şehrini Canterbury'deki Thomas Beckett mabedine bağlayan yoldan alır. Daha iyi bir yaşam umuduyla İngiltere'ye gelen Tanzanyalı Davud, karşılaştığı göçmen karşıtı tutumlardan dolayı paranoyaklaşır ve çareyi Tanzanya'daki geçmişini tamamen silmekte arar. *Dottie*'de (1990), Dottie Badoara Fatma Balfour karakteri üzerinden benzer bir yabancılaşma sorunu tartışılır. Fatma Balfour'un melez kimliği; ırk ve etnisite sorununun göçmen ve sürgün karakterlerdeki travmatik etkilerinin yakıcı bir simgesidir. *Cennet*'te (1994) Gurnah, Yakup'un oğlu Yusuf'un Kuran'da anlatılan hikâyesini 1900-1914 döneminin Doğu Afrika'sına uyarlar. Kolonyal söylemin Afrika'ya dair klişeleri kölelik, tarihin çarpıtılması, İslâmofobi gibi meseleler üstünden ele alınırken Yusuf'un bireysel hikâyesi bir yandan kolonyalizmin öte yandan despotizmin eleştirisine açılan ikili bir işlev görür. *Deniz Kenarında* (2001), emperyal pedagojinin Afrika'nın yerli geleneklerine tesirinin doğurduğu verimli paradoksları konu eder. Salih Ömer, Kuran eğitimi almaktan duyduğu geleneksel kıvanç ile kolonyal eğitimin kazandırdığı dünya bilgisi arasında bocalarken yeni Afrika'ya özgü çelişkiler ete kemiğe bürünür. *Son Hediye* (2011), 1996'da yayımlanan *Sessizliğe Hayranlık* (2018) ile birlikte bir nehir roman anlatısıdır. *Sessizliğe Hayranlık*'ın isimsiz anlatıcısı ülkesini terk eden bir Zanzibarlı muhaliftir; Britanya'ya yerleşip evlendikten sonra öğretmenlik yapar. Hayatının en istikrarlı görünen döneminde bireysel tarihini yazmaya karar verdiğinde, aslında hiç de istikrarlı olmayan, kayıp ve kırılgan bir bastırılmış benlikle yüzleşmek zorunda kalır. *Son Hediye*'de ise Gurnah, bu isimsiz anlatıcısının hikâyesini kültürel farklılıkları, belleğe kazınmış tarifsiz acıları kateden bir anlatıya doğru genişletir. *Kumdan Yürek* (2017) ise Shakespeare'in *Kısasa Kısas*'ını modern bir Afrika dramıyla, yürek yakıcı bir ayrılık hikâyesiyle buluşturur. Gurnah'ın hakikat anlayışı, gerek kolonyal dönemin karamsar ve toptancı tasvirlerini gerekse milliyetçi şovenizmi reddeden bir sahici kimlik arayışına dayanır. Gurnah, romanları dışında, Salman Rushdie, Anthony Burgess, Joseph Conrad, Vidiadhar Surajprasad Naipaul, Zoe Vicomb gibi yazarlar hakkında edebiyat eleştirileri yazdı ve eleştirel kitaplar hazırladı. Son olarak 2021 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

Bütün dipnotlar çevirmene aittir.

Salma Abdala Basalama için...

Duvarlı Bahçe

1

İlkin oğlan. Adı Yusuf'tu, on iki yaşındayken evinden apansız ayrıldı. Gidişinin, her günün bir evvelkiyle aynı olduğu kurak mevsime denk geldiğini hatırlıyordu. Mevsimsiz çiçekler açmış ve solmuştu. Garip böcekler kayaların altından hızla kaçışıyor ve o kavurucu gün ışığında kıvrana kıvrana can veriyordu. Güneş uzaktaki ağaçları titretiyor, evleri hafif bir esintiye muhtaç bırakarak çatırdatıyordu. Her adımda toz bulutları kalkıyor, gündüz saatlerini kati bir durağanlık sarmalıyordu. Tam da bunun gibi anlar kurak mevsim geçtiğinde de yaşanıyordu.

O zaman peronda iki Avrupalı görmüştü, gördüğü ilk Avrupalılardı bunlar. Korkmamıştı, yani ilk başta korkmadı. Sık sık giderdi tren istasyonuna, trenlerin gürültülü ve zarif bir biçimde istasyona girişini izler, sonra da asık suratlı bir Hintli işaret memurunun flama işareti ve düdüğünü takiben sıralanıp kendilerini çeke çeke tekrar istasyondan çıkarışlarını beklerdi. Yusuf bir treninin varmasını çoğu zaman saat-

lerce beklerdi. O iki Avrupalı da, brandadan bir güneşliğin altında, bavullarıyla ve birkaç adım ötelerinde düzgünce üst üste dizilmiş önemli gözüken eşyalarıyla bekliyordu. Adam iriyarıydı, boyu o kadar uzundu ki güneşten korunmak için altına girdiği brandaya başını çarpmasın diye eğilmek zorunda kalmıştı. Kadın biraz daha geride, gölgede duruyordu, parıldayan yüzü, taktığı iki şapkayla kısmen karanlıkta kalmıştı. Fırfırlı beyaz bluzunun düğmeleri boyun kısmından ve bileklerinden iliklenmişti, uzun eteği ayakkabılarına değiyordu. O da uzun boylu ve iriydi, fakat farklı bir biçimde. Kadın, başka bir şekle bürünebilecek kadar yumuşak ve biçimsiz görünürken, adam sanki tek parça ahşaptan yontulmuştu. Birbirlerini tanımıyorlarmış gibi ayrı yönlere bakıyorlardı. Yusuf onları izlerken kadının mendilini dudaklarının üzerinde gezdirdiğini, pul pul olmuş kuru deri parçacıklarını gelişigüzel kopardığını gördü. Adamın yüzünde kırmızı lekeler oluşmuştu, gözleri istasyonunun sıkışık manzarası üzerinde ağır ağır gezindi, adam kilitli ahşap depolara ve üstündeki öfkeli siyah kuş resmiyle kocaman sarı bayrağa bakarken, Yusuf onu uzun uzun inceleyebildi. Sonra adam döndü ve Yusuf'un ona dik dik baktığını gördü. İlk başta bakışlarını başka yöne çevirdi, ardından o da uzun bir süre Yusuf'a baktı. Yusuf gözlerini alamadı adamdan. Adam birden, ortada bir neden yokken yumruğunu sıkıp gayri ihtiyari hırlayarak dişlerini gösterdi. Yusuf bu ikazı dikkate alıp ansızın ve beklenmedik bir biçimde Allah'ın yardımına ihtiyaç duyduğu zamanlarda söylemesi için öğretilmiş kelimeleri mırıldanarak oradan sıvıştı.

Evden ayrıldığı o sene aynı zamanda tahtakurtlarının arka sundurmanın ahşap dikmelerini istila ettiği seneydi. Babası ne zaman bu dikmelerin yanından geçse öfkeyle bir tane patlatarak içeride neler çevirdiklerini bildiğini bildirirdi. Tahtakurtları kirişlerde hayvanların kurumuş akarsu yatak-

larına kazdığı çukurları gösteren deşilmiş toprağa benzer izler bırakmıştı. Yusuf dikmelere ne zaman vursa içlerinden sönük, kof bir ses gelir ve etrafa minik, pütürlü küf parçacıkları saçılırdı. Karnı acıktığı için mızmızlandığında annesi ona kurtları yemesini söylerdi.

"Acıktım," diye feryat ederdi annesine, her sene biraz daha hırçınlaşarak tekrarlayıp durduğu ölçüsüz yakarışla.

"Tahtakurtlarını ye," derdi annesi, ardından da Yusuf'un ıstırap içindeki abartılı tiksinti ifadesine gülerdi. "Durma, ne zaman istersen zıkkımlanabilirsin kurtları. Ben sana engel olmam."

Annesine şakasının ne kadar tatsız olduğunu göstermek için hayattan bezmiş gibi bir tavır takınmaya çalışarak oflardı Yusuf. Bazen annesinin yaptığı, üstü yağdan rengârenk parlayan, içinde bir yerlerde siyah, süngersi ilik topaklarının yüzdüğü haşlanmış kemik suyunu içerlerdi. En kötüsü de yemekte sadece bamya olduğu zamanlardı, Yusuf ne kadar aç olursa olsun o yemeğin sümüksü suyu boğazından geçmezdi.

Aziz Amcası da yine o dönem ziyaretlerine gelmişti. Ziyaretleri kısa sürerdi ve seyrek gelirdi. Yanında genellikle yolculardan, hamallardan ve müzisyenlerden oluşan bir kalabalık olurdu. Okyanuslardan dağlara, göllere ve ormanlara, iç bölgelerin kuru ovalarına ve çıplak sarp tepelere yaptığı uzun yolculuklarda bu kişilerle birlikte mola verirdi. Gezilerine genellikle davullar, tamburlar, borular ve *siwa*[1] eşlik eder, kafilesi şehre girdiğinde hayvanlar panik halinde kaçışırken altlarına kaçırır, çocuklar zapt edilemez hale gelirdi. Aziz Amca garip, bilinmedik bir koku yayardı; hayvan derisi ile parfüm, reçine ile baharat, bir de Yusuf'a tehlikeyi çağrış-

1 (Sva.) Sahraaltı Afrika'da 17. ve 18. yüzyılda törenlerde, düğünlerde ve kültürel etkinliklerde kullanılan iki metre uzunluğunda, boynuz şeklinde, fildişi, bakır ve ahşaptan yapılma üflemeli müzik aleti.

tıran, tanımlanması zor bir başka koku iç içe geçmişti sanki. Üstünde her zaman kaliteli pamukludan ince, dökümlü bir *kanzu*[2] ve kafasında geriye itilmiş, tığ işi bir kasket olurdu. Zarif edası ve kibar, kayıtsız tavrıyla dikenli çalılıkların, zehir saçan yılan yuvalarının içinden çıkıp gelmiş bir tüccardan çok, akşamüstü yürüyüşe çıkmış bir adama ya da akşam namazına giden bir mümine benziyordu. Şehre varışının patırtısı sürerken, devrilip düşen çuvalların dağınıklığı ve kargaşası içinde, çevresi yorgun ve gürültücü hamallarla ve keskin pençeli, uyanık tüccarlarla sarılmışken bile Aziz Amca sakin ve rahat görünmeyi başarırdı. Bu seferki ziyaretinde ise tek başına gelmişti.

Yusuf onun gelişine her zaman sevinirdi. Babası böylesi zengin ve tanınmış bir tüccarın, bir *tajiri mkubwa*nın, ziyaretinin onlara şeref verdiğini söylerdi. Gelgelelim Aziz Amca bundan fazlası olsa da ziyaretleri onları her zaman onurlandırırdı. Aziz Amca her uğradığında Yusuf'a muhakkak bir on *anna*lık bozukluk verirdi. Yusuf'un hiçbir şey yapması gerekmezdi bunun için, sadece doğru zamanda hazır bulunması yeterliydi. Aziz Amca'nın gözleri onu arar, gülümser ve ona parayı verirdi. O an her geldiğinde Yusuf da ona gülümsemek isterdi, ama kendini tutardı, böyle bir şey yapmanın uygunsuz olacağını sezerdi. Yusuf, Aziz Amca'nın parlak cildine ve esrarengiz kokusuna hayranlık duyardı. O gittikten sonra bile kokusu günlerce kalırdı.

Ziyaretinin üçüncü gününde Aziz Amca'nın pek yakında gideceği belli olmuştu. Mutfakta alışılmadık bir hareketlilik vardı ve birbirine karışan yemek kokularından, bir ziyafet hazırlandığı aşikârdı. Kızartılmış tatlı baharatlar, kaynatılmış hindistancevizi sosu, mayalı çörekler, pide, fırınlanmış kurabiyeler ve haşlanmış et. Yusuf, annesi yemekleri hazır-

2 (Sva.) Doğu Afrika'da ve Arap ülkelerinde erkeklerin giydiği, uzun, beyaz, geleneksel kıyafet.

larken yardımına ihtiyaç duyar ya da bazılarıyla ilgili fikrini sorar diye gün içinde evden fazla uzaklaşmamaya özen gösterdi. Bu tip konularda fikrine değer verdiğini biliyordu. Ya da annesi bir sosu karıştırmayı unutabilir veya yağın tam da sebzeler eklenecek kadar kızdığı ânı kaçırabilirdi. Hassas bir işti bu, çünkü bir yandan mutfağa göz kulak olmak isterken bir yandan da annesinin onu bir gözü mutfakta boş boş dolaşırken görmesini istemiyordu. Böyle bir durumda ona bir sürü ayak işi yıkacağını biliyordu. Bu zaten başlı başına çekilmez bir şeydi, dahası Aziz Amca'ya veda etme şansını kaçırmasına da sebep olabilirdi. On *anna*lık bozukluk hep bu vedalaşma ânında el değiştirirdi. Aziz Amca Yusuf'a öpmesi için elini uzatır, Yusuf onun eline doğru eğilirken ensesini okşardı. Sonra bozukluğu el çabukluğuyla Yusuf'un avucuna bırakırdı.

Babası genellikle öğle sonrasına kadar işte oluyordu. Geldiğinde yanında Aziz Amca'yı getireceğini tahmin etti Yusuf, dolayısıyla oyalanacak bolca vakti vardı. Babasının işi otel işletmekti. Bir isim ve servet edinmek için denediği pek çok işten sonra giriştiği son işti bu. Keyfi yerinde olduğunda evde onlara absürt ve eğlendirici bir üslupla başarılı olacağını düşündüğü başka projelerle ilgili hikâyeler anlatırdı. Bazen de Yusuf onun, hayatında her şeyin ters gittiğinden ve neyi denediyse başarısız olduğundan yakındığını duyardı. Otel dört yıldır yaşadıkları bu küçük şehirde, Kawa'da, üst katında dört temiz yatağı bulunan bir lokantaydı. Daha önce güneyde, bir tarım bölgesindeki başka bir küçük şehirde yaşıyorlardı, babasının orada bir dükkânı vardı. Yusuf yeşil bir tepeyi ve uzaktaki dağların siluetlerini, dükkânın önündeki kaldırımda bir taburede oturmuş yaşlı bir adamın ipek iple kasketlere nakış işlediğini anımsıyordu. Kawa'ya taşınmalarının sebebi Almanların iç taraftaki dağlık bölgeye inşa ettikleri demiryolu hattı için bu şehri depo olarak kullanma-

ları sonucunda şehrin ekonomik olarak canlılık kazanmasıydı. Ama bu canlılık çabuk söndü, trenler artık sadece kereste ve su almak için orada duruyordu. Aziz Amca son yolculuğunda Kawa'ya giden hattı kullanmış, ondan sonra batıya yaya olarak devam etmişti. Bir sonraki gezisinde hattın öbür ucuna kadar gidip ondan sonra kuzeybatı ya da kuzeydoğu güzergâhına geçeceğini söylüyordu. Her iki yönde de hâlâ ticaret için iyi imkânlar olduğundan söz ediyordu. Yusuf bazen babasının bütün şehrin Cehennem'e gittiğini söylediğini duyardı.

Kıyı hattına giden tren akşamüstü kalkıyordu. Yusuf, Aziz Amca'nın o trene bineceğini düşündü. Aziz Amca'nın halinden tavrından memleketine döneceğini tahmin etti. Ama insanların ne yapacağı belli olmazdı, dağ istasyonuna çıkan ikindideki trene de binebilirdi. Yusuf her iki sonuca da hazırlıklıydı. Babası, her gün öğle namazından sonra otele beklerdi onu. İşi öğrenmen için demişti ve ayaklarının üstünde durman için, ama aslında mutfağa yardımcı olan, temizlik yapan ve müşterilere yemek servis eden iki delikanlının elini hafifletmek için istiyordu gelmesini. Otelin aşçısı içki içip küfreder, önüne geleni paylardı, Yusuf hariç. Tam hakaretler yağdırdığı bir konuşmanın ortasındayken Yusuf gözüne ilişince gülümseyerek susardı. Yusuf yine de korkardı ondan, karşısında tir tir titrerdi. O gün otele gitmedi, öğle namazına da gitmedi, günün o saatinin kavurucu sıcağında kimsenin onu arama zahmetine girmeyeceğini düşündü. Bunlar yerine, göze çarpmadan arka bahçedeki gölge köşelerde ve kümeslerin arkasında gezinip durdu, ta ki öğle sonrasının tozu toprağıyla birlikte yükselen boğucu kokular onu oradan çıkmaya mecbur bırakana kadar. Evlerinin bitişiğindeki loş kereste deposuna gizlendi, saman çatısı kubbe şeklindeki bu yer koyu eflatun gölgelerle kaplıydı. Bir yandan orada kol gezen kertenkelelerin temkinli bir biçimde